

A büntettekről és vétségekről szóló első magyar büntető törvénykönyv (1878:5. tcz.) hazai és nemzetközi fogadtatása

A szerző ezúton köszönti a 65 éves Szalay Gyulát, a Győri Jogi Fakultás alapító dékánját, megköszönve a doktori disszertációja elkészítéséhez nyújtott segítséget, kívánva további eredményes munkában töltött éveket, Neki ajánlva az alábbi munkát és kérve: Mentis autem potius effectum, quam rei, quae offertur, exiguitatem majestas vestra metiatur.¹

A büntető törvénykönyv első — Csemegi Károly államtitkár által előkészített — javaslatát, Pauler Tivadar igazságügyminiszter terjesztette elő 1873 októberében a Képviselőházban. A javaslat sürgős voltát azzal indokolta, hogy míg az európai országokban sorra születnek meg az átfogó büntető kódexek, addig Magyarországon régi törvények, a Hármaskönyv, a szabályrendeletek sokasága és a szerteágazó bírói gyakorlat, Erdélyben és a Határőrvidéken pedig még mindig az 1853-as osztrák büntető törvény van érvényben. Az Országgyűlés azonban az érdemi tárgyalás, illetve Igazságügyi bizottsági munkálat megkezdése előtt feloszlott.

Több mint kétévnyi további előkészítést és értekezletet követően, 1875 novemberében nyújtotta be Perczel Béla miniszter az új tervezetet, amelyet a Képviselőház előzetesen az Igazságügyi bizottság elé utalt.²

A törvény hasznosságát és szükségességét szinte senki sem vitatta a tételes szabályozástól idegenkedő, a bírói jogalkotás eszméjéhez mereven ragaszkodókon kívül. Az előterjesztés mégis a szakmai viták kereszttüzebe, és az ettől nehezen elkülöníthető politikai csatározások frontvonalába került.

A jogászai közvélemény a régóta várt javaslatot az Igazságügyi bizottság munkálatainak megkezdése óta folyamatosan tárgyalta és bírálta. Az elhúzódozó, néha akadozó „egy lépést előre, kettővel hátra felé” haladó bizottsági munka sokaknak alkalmat adott, hogy a „dusan fizetett miniszteriális urakon” és a belőlük álló bizottságon, különösen „a kedvezményekben, elnézésekben részesülő, hivatalos dolgait elhanyagoló, a tavaszt és a nyarat ké-

¹ Werbőczy, 1897, Praefatio auctoris

² A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye, Szerkesztette: Lów Tobiás, Budapest, 1880., Pesti Könyvnyomda-részvény-társaság, I. kötet, 7–8.

nyelmesen a Margit szigeten töltő” Csemegin elverje a port.³ 1877 márciusában a Magyar Jogász napilapban megjelent nyílt levél már az igazságügyi kodifikáció Augias-istállójáról és minden baj okáról, „egy önhitt, elbizakodott, senki tanácsát el nem fogadó, s állásához kullancs módra kapaszkodó államtitkár”-ról szól, akinek távozása az igazságügyi viszonyok javulásának *conditio sine qua non*ja.⁴

A már előzetesen is sokat hangoztatott hiányosságok között szerepelt, hogy az előterjesztők a kódexet, a büntetőeljárás és a börtönrendszerről szóló törvény kidolgozását megelőzően, tehát a három megalkotásra váró törvény egységes rendszerbe foglalása és kezelése nélkül kívánják az Országgyűlésen áterőszakolni.⁵ Sokan hiányolták, negyedik törvényként a kihágási büntető-törvénykönyvet is, ha már az előterjesztők eltértek az 1843-ik évi javaslat büntetési rendszerétől.⁶

Az előterjesztőknek valóságos mumusává vált a nagy előd, az 1843-ik évi javaslat, amely 35 évvel az elkészülte után is megingathatatlanul, kimondhatjuk: dogmaként őrizte megszerzett tekintélyét és helyét. A magyar jogászi közvéleményben felülmúlhatatlan deáki alkotásként, a hazai viszonyokra tekintettel lévő, azokat magas tudományos színvonalon szabályozó műként élő tervezet, az új intézmények ellenzőinek állandó hivatkozási alapja és zászlója volt. A kormányzati szereplők sem kerülhették meg a vele való állandó megmérettetést.

Maga Deák Ferenc emléke is nyomasztóan tornyosult az előterjesztők felett. A képviselőházi előterjesztést követően, de a bizottsági tárgyalások előtt, 1876 januárjában elhunyt politikus életműve, népszerűsége, „elérhetetlen eszményképe” („mint a jognak és igazságnak nagy mestere, a kinél a jognak és igazságnak tudása összeesik a jognak és igazságnak megcselekvésével”) mellett az előterjesztők törpéknek látszottak. Különösen igaz ez, a sokak által szakmai, illetve személyes okokból sem kedvelt, néha egyenesen utált, az ellenzők oldalán rendkívül népszerűtlen Csemegiről.⁸

³ Curiai Értesítő, II. évf., 1877. január 11.

⁴ Magyar Jogász, II. évf., 1877. március 1.

⁵ „Az anyagi jog önmagában csak pusztán üres eszmény, melynek a gyakorlati életben jelentősége haszna nem lehet. A mi annak életet ad, mi azt valódiságra emeli, egyedül a büntetőjogi bíráskodás és igazságszolgáltatás, vagyis a bűnvádi eljárás. Az anyagi codex behozatala tehát az alaki jog codifikációja nélkül nem egyéb s nem több, mint phantom után való kapkodás, melynek gyakorlati eredménye nem lehet.” — Magyar Jogász, III. évfolyam, 1878. február 8.

⁶ A bizottsági vitában Komjáthy Béla és Szilágyi Dezső jelezték aggályait a deliktumok hármas felosztásával szemben. Pauler a magyar nép jogérzületére hivatkozott, amelynek megsértése nélkül a kihágások nem lennének egy törvénybe foglalhatóak a büntettekkel és a vétségekkel. — Magyar Igazságügy, 1876. V. kötet, 381.

⁷ Deák Ferenc nekrológja, Magyar Igazságügy, 1876., V. kötet.

⁸ Válogatás az előterjesztőket ért személyeskedő támadásokból:

Csemegi „az egyszerű aradi ügyvéd, ki lassankint már kifogyott minden clienteliából”;

„Pauler nem oly egyéniség, ki önálló, s határozott jellegű conceptiókra képes lehetne.” — Magyar Jogász, II. évf., 169. szám, 1877. július 24.

„A javaslatnak még nyelvazete, iránya is oly annyira rozsz és grammatikátlan, hogy annak kijavítását Pauler Tivadar egyetemi tanárra kelle bízni, ki azonban, fájdalom, maga sem bírja kellőleg a magyar nyelvet.” — Magyar Jogász, II. évf., 175. szám, 1877. július 31.

„Hogy Csemegi Károly lett legyen vagy volna büntetőjogunk Beccariája, ezuttal nem akarjuk feszegetni; ő a magyar közvélemény s a tudományos világ existimatiojában már különben is meghalt s nem illő dolog a hullákát bolygatni.” — Magyar Jogász, IV. évf., 3. szám, 1879. január 4.

Öt hónapon keresztül tartó képviselőházi és főrendiházi ülészek után, I. Ferenc József 1878. május hó 27-én szentesítette a törvényt, amelyet két nappal később az Országgyűlés mindkét házában kihirdettek, majd a törvényhatóságoknak is megküldtek.⁹

1. A TÖRVÉNYKÖNYV HAZAI BÍRÁLATA

A magyar büntetőtörvénykönyv állami szempontból nem csak jogi alkotás, hanem politikai tett is — vélték maguk a kortársak —, ezért a szakmai vitákon, és a jogi köntösbe bújtatott bírálatokon is minduntalan átüt a politikai élet keményebb hangvétele.

Előljáróban leszögezhetjük, hogy a jogászai szakma nagyobb része alapvetően örömmel fogadta a kódex megszületését,¹⁰ és elismerte a kodifikátorok érdemeit.¹¹ A korszakalkotó, nagy alkotás sietős elfogadásával és hasonlóan gyors életbe léptetésével azonban, még a törvény születése körül bábáskodó, vagy annak megalkotását nyomon követő jogászokban is jócskán maradtak kétségek.

Kész volt a munka, a gyakorlati jogélet konzervatív szereplői pedig ontották magukból a lehetséges hibaforrásokkal, elvarratlan szálakkal, idegen intézményekkel kapcsolatos kételyeiket.

A legsúlyosabb és az egész kodifikatori munkát, aloposságot és koncepciót megkérdőjelező, éveken keresztül unos-untalan ismételt vád: a kódex nem egyéb, mint külföldi — elsősorban a német — büntető törvények szolgálai másolása, sőt fordítása: „compilált codex”. Ráadásul ez a lefordított „javaslat-szörny” hibáktól hemzseg és olyan rossz magyarsággal készült, hogy külön albizottságnak kell magyarról magyarra fordítania.¹²

⁹ A m. kir. igazságügyminiszter, a magyar büntető törvénykönyv s a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V-ik törvénycikk hitelesített másolatát megküldi. Szokottan meghirdettetvén, levéltárba tétetni rendeltetnek. — BML IV.B. 402.b/16. Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottságainak iratai 1878. 221--374.: 4160/1878.

¹⁰ Jellinek, 1878.

¹¹ „Működésének fénypontját a büntető-törvény képezi. Nem lehet tagdni, hogy ha Csemegi, egészsége árán, éjjel-nappal e művön nem dolgozik, a jelen nemzedék alatt nem nyer Magyarország büntető-törvényt. Egészen maga alkotta a szöveget és a két vastag kötet indokot, melyek tanúságot tesznek arról, hogy mióta Magyarország fennáll, nem volt fia, kinek fejében annyi büntetőjogi ismeret összpontosulva van, mint Csemegiben. [...] Nehezebb körülmények és kitaróbb munkásság közt, a sorstól vajmi kevés kedvezésben részesítve, még alig küzdött valaki közpályán mint Csemegi. Egy későbbi időszak méltányosabb lesz működése iránt, mint kortársai.” — Csemegi Károly — A lap kommentárja Csemegi cúriai tanácselnöki kinevezéséhez. — *Magyar Themis*, VIII. évf., 39. szám, 1878. IX. 26.

¹² „Tény az, hogy ha tót születésű ember csinálja a törvényt, nemzetiségének geniusa keresztülvonul az egész törvényen, ha német műveltségű izraelitát ér a bizalom, német a munka, stb.” — A büntetőtörvényjavaslat stílusálása, *Magyar Jogász*, II. évfolyam, 149. sz., 1877. VI. 30. „Hasonló eceletans hibáktól hemzseg a büntető javaslatnak magyarított s nyelvtani tekintetben állítólag nagy gonddal átgondozott kiadása, és csak óhajtandó volna, hogy a legutóbbi bizottságnál a magyar nyelvet s annak szellemét még jobban értékből összeállított enquete revidiálna meg ismét a sok visszontagságon keresztül ment büntető-javaslatot.” — *Magyar Jogász*, II. évf., 256. sz., 1877. november 7.

„A magyar és német szöveg teljesen hasonlít egymáshoz elvi tekintetben. Látszik, hogy az igazságügyminiszterium jól is tud fordítani, ha akar.” — *Magyar Jogász*, III. évf., 12. szám, 1878. január 15.

Fayer László több helyütt részletesen elemzi a magyar *Javaslat* forrásait és viszonyát az európai törvényjavaslatokhoz és hatályos kódexekhez. Szerinte egy eklektikus műről van szó, amelynek megalkotásakor a kodifikátor nem ragaszkodott szigorúan egy külföldi joganyaghoz, hanem az 1870. évi osztrák javaslatot véve alapul,¹³ követte a belga törvényt, az olasz javaslatot és a német Btk-t. Ez utóbbi kódex irányába történt a későbbiekben jelentős elmozdulás az Igazságügyi bizottság változtatásai következtében, ami növelte a munka „összeszerelmény” jellegét.¹⁴

Balogh Jenő húsz évvel a törvény hatálybalépése után írt — már a törvény módosítását előkészítő — elemzésében visszafogottan, de kritikusan így nyilatkozik: „Büntetőtörvénykönyvünk nem egyszerű fordítása valamilyik külföldi törvénykönyvnek, de viszont legkevésbé sem úttörő, sőt *általánosságban véve nem is önálló* munkát, hanem receptív és revidáló feldolgozása a német, osztrák, francia, belga és olasz büntető jogtudomány és törvényhozás azon fejlődési fokának, melyen azok a törvénykönyv tervezetének készítésekor a hetvenes évek közepén állottak volt.”¹⁵

A szolgálai recepció és sajátos hazai viszonyok figyelembe nem vétele, mint vád és kritika, a parlamenti viták során újra meg újra, de az elfogadást követően is szembeállította a Btk-t a '43-as javaslattal, amelyet a szakma a magyar nép jellemével és a tényleges életviszonyokkal harmonizáló alkotást tartott számon. A parlamenti ellenzék érvrendszerének sarokkövévé vált a '43-as művel való azonosulás, annak egészével, ha pedig a taktika úgy kívánta egy-egy részével való példálózás.

Csemegi és az előterjesztők — amint volt rá valamilyen csekély alapjuk — hangsúlyozták az 1843-ik évi javaslattal való hasonlóságokat (pl. a király megsértésénél). Sokan támadták is Csemegit ezért, hogy tárgyalási taktikájában következtelenül hol a régi magyar hagyományokhoz ragaszkodott, és azokat féltette az idegen hatásoktól, más alkalommal azonban az ellenzék maradiságát ostorozta, érveiket az európai tudományos haladás érveivel tromfolta le.¹⁶ Elmondható, hogy több évtizednek kellett ahhoz eltelnie, hogy a Deák-féle javaslat árnyéka eltűnjön a kódexről.

Már a képviselőházi vita kezdetén komolyan felmerült, hogy a politikai büntettekről és vétségekről szóló részt a jogügyi bizottság dolgozza át, még-

¹³ Fayer, 1877a.

¹⁴ Fayer, 1877b.

¹⁵ Balogh, 1900, 244.

¹⁶ Simonfay János az 1877. november 31-ai ülésen, Csemegi érvelési taktikáját támadta, amikor kijelentette: az államtitkár sajátosan hivatkozik érvrendszerében a hazai hagyományokra és a nemzetközi jogtudomány újabb vívmányaira. Ha ugyanis az ellenzék a régi magyar törvényekre hivatkozik, akkor az államtitkár ezzel az európai jogtudomány haladó irányát állítja szembe, amikor azonban az államhatalomnak kedvező a közszabadságot fenyegető intézmény behozatalakor az ellenzéki oldal az európai hagyományokra, vagy intézményekre utal, akkor a hazai törvényekkel ellentétes, azokból hiányzó intézményektől igyekszik a hazai jogot óvni. A büntetőtörvény megalkotásakor a magyar nemzet sajátosságait kell figyelembe venni, különben ez csak a külföldi törvények alkalmatlan lemásolása lesz. — Lów, 1880, II. kötet, 76.

hozzá az 1843-ik évi javaslat elveivel összhangban,¹⁷ mert a kimért büntetések túl szigorúak.

A kortársak és a későbbi elemzők is a kódex gyenge pontjának tartották a büntetési rendszerét. A kifogásokat hosszasan lehetne sorolni: a halálbüntetés fenntartásától, a büntetési tételek rendszerében és a mellékbüntetések terén előforduló következetlenségekig.

A Különös rész, amely az ötös rendszer¹⁸ szerint határozza meg a kiszabható tételek legkisebb és legnagyobb mértékét, olyan magasra helyezi a kiszabható büntetés legkisebb mértékét (pl. 15 évi legnagyobb büntetésnél ez minimum 10 év), amely komoly gondokat okoz majd a jogszolgáltatásban, de semmilyen egyébként figyelt külföldi mintára sem vezethető vissza — írta Fayer 1876 őszén.¹⁹ Elégedetlensége fokozódott, amikor kiderült, hogy az — Igazságügyi bizottság — az ötös rendszer mellett (pl. felségsértés), a nyolc-éves rendet is felvette (pl. szándékos emberölés), így a két elvet az elfogadott törvény következetlenül variálja, az eredeti bajokat újakkal tetézte.

Általánosságban a túlzott szigora miatt ostromozták a törvényt. Előzetesen a viták során, majd az életbelépésekor: mert drákói szellemű, „majdnem minden szakaszából kilángol a tyrannismus és politikai pártszenvedély tüze”, hiányzik belőle a humanizmus szelíd sugara, „csak mint vértől feketült pallos lebeg a magyar szent korona népei fölött!”²⁰

A hírlapi szó- és képözönön túltekintve, az utókor számára is megfontolandó körülmény, hogy hasonlóan bírálták a törvénykönyvet a későbbi elemzők is (Balogh, Fayer). Ők azonban már a gyakorlat tükrében tették ezt és állították, hogy nem sikerült a jogsértések súlyához mért arányos, megfelelő büntetések megállapítása.

Fayer a Képviselőházi tárgyalások végén közölt cikkében csalódottságának adott hangot, mert a *Javaslat* hibáit a jogügyi bizottság csak részben és eklektikusan tudta orvosolni, a Képviselőház plénuma pedig nem kívánta a hiányosságokat kiküszöbölni. A „lelkesült többség” egyetlen vezérelvét az képezte, hogy körömszakadtáig védte az eredeti *Javaslatot*, ezzel megpecsételve annak sorsát.²¹

2. A KÓDEX NEMZETKÖZI FOGADTATÁSA A NÉMET NYELVŰ SZAKSAJTÓBAN

Az általam legfontosabbnak tartott és kiemelten kezelt három bírálati szempont ismertetését követően, vizsgáljuk meg, hogy a külföldi tudományos élet szaktekintélyei mennyiben és miként írtak az elfogadott Btk-javaslatról, és hogyan reagáltak a vádpontok kérdésében.

¹⁷ Mocsáry Lajos felszólalása és indítványa a Képviselőház 1877. november 18-ai ülésén. — Lów, 1880., II. kötet, 17.o.

¹⁸ Ahol a büntetés minimuma 1 év, a maximum nem lehet több, mint 5 év, ahol a minimum 5 év, ott a maximum 10 év, de ha a maximum 15 év akkor sem lehet a minimum kevesebb, mint 10 év — írja Fayer.

¹⁹ Fayer, 1876.

²⁰ Visszapillantás 1878-diki törvényhozásunk jogalkotásaira, — *Magyar Jogász*, IV. évfolyam, 3. szám, 1879. január 4.

²¹ Fayer, 1877b.

A törvénykönyv megszületését követően a német szakajtó rendkívül élénken és nagy terjedelemben foglalkozott a régóta várt, az európai kódexalkotási folyamat részének tartott magyar munkával. Nemcsak jelentős visszhangról, de a külhoni szerzők egymással folytatott vitáiról, kölcsönös recenzióiról is beszámolhatunk.

Számos elismerő kritika jelent meg külföldi, elsősorban osztrák és német szerzők tollából, amelyeknek megszületését és Magyarországra eljutását a magyar legislátorok nem bízták a véletlenre. Már a *Javaslat* szövegéről is készült fordítás 1877-ben²² (Mayer és Holtzendorff is ebből dolgozott). Valószínűsíthetjük, hogy ezt, valamint az elfogadott törvénytörvény szöveg igazságügyi minisztérium által már az 1878-as évben lefordított változatát²³ a kormányzati szereplők idejében eljuttatták külföldre.

Nem voltak restek az idegenben megírt, többnyire meg is jelent írásokat a hazai jogi szaklapokban gyorsan leközölni és megfelelő háttérként felvonultatni. Ez utóbbit a fanyalgók, és elégedetlenek tábora, a kormányzat és Csemegi magamutogatásaként, helyenként jól szervezett öndicséreteként értékelte²⁴, és persze hiányolta a kritikai hangvételő külföldi művek²⁵ bemutatását a „bérenc tollak” mellett.

A következőkben a fontosabb nemzetközi kritikákból, valamint az azokra tett magyar és külföldi észrevételekből szemlézünk.

2.1 Mayer professzor írásai a magyar büntető törvénykönyv javaslatáról és az azokra adott reflexiók

Salomon Mayer a Bécsi Egyetem büntetőjog és büntető-perjog tanára hosszú méltató elemzést írt, az általa akkor még javaslati formában ismert munkáról.²⁶ Az írást — mint általában a dicséző hangokat — itthon a Magyar Igazságügy havi folyóirat közölte le, amelynek Lőw Tóbiás királyi fő-ügyész-helyettes volt a szerkesztője, és amelynek munkatársai között Cseme-

²² *Entwurf des ungarischen Strafgesetzbuches über Verbrechen und Vergehen*, Regierungsentwurf nebst der von der Justizkommission des Abgeordnetenhauses beschlossenen Fassung. Herausgegeben vom k. ung. Justizministerium, Budapest, 1877., Universitäts-Buchdruckerei.

²³ *Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen* — Gesetzartikel V vom Jahre 1878. Aus dem ungarischen übersetzt von Dr. Gustav Steinbach, Herausgegeben vom königl. Ungarischen Justizministerium, Budapest, 1878., Universitäts-Buchdruckerei.

²⁴ „Az ki csak némileg is ismeri a mai journalistikai »mesterséget« — mert magasabb szellem és önálló jellem hiányában, de regula, egyébnek alig nevezhető — igen jól tudja, hogy nincs könnyebb, mint hasonló külföldi reklámhoz jutni. Pajtáskodás, ismeretség, külföldi összeköttetés: voilà toute!” — *Magyar Jogász*, II. évfolyam, 285. szám, 1877. december 11.

²⁵ Frydman, 1878.

Lásd még: Richard John elemzésében kifejtette, hogy a kódex nagy mértékben hasonlít a német btk-ra (pl. kísérlet), sok tekintetben azonban annak kritikáját képezi. Bár az eredmények amelyekre a törvény jutott nem fogadhatóak el kivétel nélkül, ezzel együtt megérdemlik a német szakirodalom figyelmét. — Richard Johnnak a Göttingische gelehrte Anzeigen-ben megjelent elemzését ismerteti a *Magyar Themis*, VIII. évfolyam, 44. szám, 1878. október 31., 349–350.

²⁶ Mayer, 1878a.

git, Kozma Sándor főügyész és az igazságügyi minisztérium több munkatársát is megtaláljuk. Az élesebb hangvételű külföldi kritikákat más lapokban (Magyar Themis, Jogtudományi Közlöny, Magyar Jogász) kell keresnünk.

Perczel igazságügyminisztert, mint a nemzeti művön odaadással csüngő, haladó politikust jellemzi. Kiemeli Csemegi rendkívüli érdemeit, az indokolásról pedig (melyet magyar tanítványai fordítottak számára németre), mint valódi kincsről nyilatkozik. Nem feledkezett meg Pauler közreműködéséről sem, akinek — ahogyan írja — egész harmincéves tanári tapasztalata belefoglaltatott a Képviselőházban megtartott előadói előterjesztésébe.

Elismeri, hogy a tervezet büntetési rendszerében fenntartja a halálbüntetést — amit az 1843-ik évi javaslat eltörölt volna —, viszont szerinte az élet elvétele nem mint abszolút, hanem mint kivételes és körültekintően alkalmazható büntetés jelenik meg. Véleménye szerint a kódex büntetési rendszere megfelelő, mivel az egyes büntetési tételek korlátai között elegendő tere nyílik a bírónak, hogy a bűnösség fokozatainak minden árnyalatát kellően számba vehesse.

Dicsérőleg szól a kísérlet és részesség szabályairól, külön kiemeli, hogy a kodifikátor — szerinte nagyon helyesen — nem tesz különbséget a gyakorlatban pontosan meghatározhatatlan távoli és befejezett kísérlet között, illetve nem állapít meg fokozatokat a kísérletre vonatkozólag.

Mayer elemzését kibővítve, Bécsben könyv formában is megjelentette,²⁷ amelyről a stuttgarti *Der Gerichtssaal*ban,²⁸ a magyar Btk. javaslat elfogadása után írt recenziót Adolf Dochow hallei büntetőjogász professzor²⁹.

Dochow kritikái elemzésében elismeri, hogy magyar törvény a külföldi szakmai közvélemény érdeklődésére is számot tarthat, sőt felépítésében és szerkesztésében a német Btk.-nál is kedvezőbb képet mutat. Az általános rész német törvénykönyvhöz képest bővebb terjedelmét azzal indokolja, hogy a magyar szövegbe számos, a német területen külön törvényekben szabályozott témakör is belekerült.

Bírálja Mayert, hogy az általános rész kimerítő bemutatását követően, a különös rész egyes tényállásairól csak vázlatosan szól, miközben túl részletesen foglalkozik törvénykönyv szempontjából kevésbé fontos büntetőjogi irodalommal és az újabb javaslatokkal.

Mayer nagy hibájának tartja, hogy túl részletes, stílusa helyenként terjedelmes, valamint nem határozta meg a mű elkészítésekor azt a célközönséget, akinek a művet olvasásra, használatra szánta. Ezzel Dochow a mű megszületésének indokoltságát boncolgatja körültekintően udvarias, de intó megállapításaival.

Kérdéseivel finoman megkérdőjelezi a munka létjogosultságát. A mű ugyanis a hazai bírák számára nem eléggé részletes és szabatos, a jogösszehasonlító elemzés eredményei pedig a magyar szakembergárda többsége számára közömbösek. A külföldi közönségre sem gondolhatott a szerző, hiszen tudnia kellett, hogy milyen csekély azoknak a száma, akik Német-

²⁷ Mayer, 1878b.

²⁸ A *Der Gerichtssaal* szerkesztőbizottsági tagja volt Holtzendorff is, aki szintén ismerteti a *Javaslatot*.

²⁹ Dochow, 1878.

országban és Ausztriában a külföldi jogalkotás eredményeivel foglalkoznak. Ez a munka ahhoz viszont túl hosszú, hogy a szakmai közönséget nagy vonalakban informálja, orientálja, a figyelmet az általánosságok szintjén felkeltse.

Dochow valószínűsíti, hogy a munka életrehívója valójában a szerző által a Bécsi Egyetemen a magyar büntetőtvénycsok-javaslatáról tartott előadás-sorozat, amelyből könyvét összeállította. Ez magyarázatot ad a tartalom és forma kérdéseire is — jegyzi meg maliciózan.

A Magyar Igazságügy is reflektál Dochow „alaptalannak bizonyuló” felvetésére: a folyóirat információja szerint Mayer munkája — 1878 októberére — már majdnem teljesen elfogyott, Mayer már az újabb, bővített kiadásra készül.³⁰

Feltehetjük mi is a kérdést, mi lehetett a magyarázata Mayernek a magyar javaslattal kapcsolatos rendkívüli tudományos érdeklődésének?

A Der Gerichtssaal hasábjain a későbbiekben újra feltűnik a Mayer-féle munka elemzése (együtt, egy tudósításban a Wahlberg cikk értékelésével — lásd lejjebb).³¹ Schierlinger tollából.

A szerző a „Csemegi-féle Btk-t” („Csemegi'schen St.G.B.” *sic!* — *először itt találkoztam ezzel a mára már uralkodóvá vált elnevezéssel — a szerző megjegyzése*), egyértelműen azok közé a nagy művek közé sorolja, amelyek közvetlen kölcsönhatásban állnak, és remélhetőleg abban is maradnak a német jogalkotással. Mayer munkáját részletes, tiszta és áttekinthető dolgozatként, (a magyar lapokban — Magyar Igazságügy, Pester Lloyd — is megjelent), sőt szakvéleményként (Gutachten) jellemzi, amely nem csak a német, de az osztrák–magyar jogászok üdvözlésére is számot tarthat.

Schierlinger komolyan bírálja a magyar törvény elmaradott — a magyar viszonyoknak talán igen, de a legújabb tanoknak semmiképpen sem megfelelő — túlzóan objektív karakterét és megoldásait. Ez megmutatkozik abban, hogy pl. vétségek kísérletét a törvény csak kivételesen tette büntethetővé.

A Magyar Jogász Mayert — aki „dicséneket zengett egy jogi folyóirat hasábjainban a magyar büntető-codexnek, respective Csemegi Károly államtitkár úrnak” —, és „csinos kiállítású” könyvét, felháborodottan utasítja vissza.

Felemlíti, hogy Mayer a munkát — *horribile dictu* — az államtitkárnak ajánlotta, nem pedig Perczelnek, a törvény méltatását pedig, mint erre érdemtelen, hibáktól hemzsegő munkáét, egyenesen megtagadja.³²

³⁰ *Magyar Igazságügy*, 1878. X. kötet

³¹ Schierlinger, 1878.

³² *Magyar Jogász*, III. évfolyam, 1878. június 12.

2.2 Franz von Holtendorff ismertetése a Javaslatról

Franz von Holtendorff, a Münchener Egyetem tanára az általa szerkesztett évkönyvben ismertette a törvénykönyv javaslatát, amelyből a Magyar Igazságügy is nagy lelkesedéssel szemlélte.³³

Az állam- és büntetőjog tanára kiáll az önálló magyar büntetőtörvény létjogosultsága mellett, szerinte az egységes büntető törvényhozás aggályos lenne a jelenlegi államberendezkedés mellett, a területileg kisebb államra nézve.

A magyar büntetőjogot Holtendorff a Javaslat alapján, a némettel „rokon törvényhozásnak” ismeri el, hiszen az általános rész szerkezetileg a német büntető törvénykönyvet követi, bár a részletekben sok eltérés található. Hozzáteszi, ez az utánzás sehol sem „önmagáért mérvadó”. Ő a kísérlet és részesség intézményeit tudatosan nem tárgyalja, mert azok „lényegileg a német joghoz közelítenek”.

Elismerően szól a magyar javaslat azon vonásáról, hogy nem enged olyan túlonúl tág teret a büntetési tételek legkisebb és legnagyobb mértékének meghatározásánál, mint ahogyan azt a német törvény megteszi. Ő is lényeges haladásként értékelte, hogy a halálbüntetés nem abszolút büntetés-ként szerepel, hiszen enyhítő körülmények esetében szabadságbüntetésre is átváltoztatható.

A különös rész esetében azonban, a német törvényhozás és elmélet hatását már jóval kisebbnek tartja.

Részletesen szól a büntettek szabályozásáról és a fejezetek sorrendjéről.³⁴ Kiemeli a Javaslat szigorúan monarchikus jellegét, különösen a király bántalmazásáról, megsértéséről rendelkező tényállás felségsértés és hűtlenség közé történő beékelését hangsúlyozza. Jelzi azonban, hogy már az első tíz fejezetben megjelennek az állampolgárok alapjogait védő szabályok, amelyeket a törvény nemcsak a magánszemélyek támadásaitól, hanem a hivatalok önkényétől is fokozottan védeni törekszenek.

2.3 Wahlberg összehasonlító elemzése

Wilhelm Emil Wahlberg, a Bécsi Egyetem büntető- és büntetőeljárásjog professzora hosszabb összehasonlító ismertetést közölt a *Juristische Blätter*-ben,³⁵ amelyet a Magyar Igazságügy (természetesen) idéz szemle rovatában.

A cikk a magyar Javaslatot, mint az európai kultúrállamok büntető törvényhozásába illeszkedő, értékes műként mutatja be.³⁶ Részletesen ismerteti a tervezet büntetési rendszerét, valamint a büntetési tételeket.

A politikai büntettek kapcsán méltatja azt a büntetőpolitikai határozott-

³³ *Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im deutschen Reich*, Leipzig, Dunckert und Humblot, 1877. — Az évkönyvben megjelent írásból a Magyar Igazságügy szemléz (1878. február 1.), 1878. IX. kötet, 279–280.

³⁴ Holtendorff a Különös rész első tíz fejezetét sorolja fel.

³⁵ Wahlberg, 1878.

³⁶ „Die reformatorische Arbeit der ungarischen Strafgesetzgebung steht, dem Werthe nach im Grossen und Ganzen abgeschätzt, in der Mitte zwischen dem niederländischen und österreichischen und dem italienischen Strafgesetzentwürfe.” - Wahlberg a magyar büntető törvénykönyv javaslatáról, *Magyar Igazságügy* (1878. április 1.), 1878. IX. kötet, 370.

ságot és keménységet, amellyel a javaslat az állami és hivatali érdekeket védi, ugyanakkor ügyel arra (emeli ki Holtzendorffhoz hasonlóan), hogy a hivatali kilengéseket energikusan a büntetés fenyegetésével féken tartsa.³⁷

A Magyar Jogász firtorog Wahlberg rokonszenvén, aminek legfőbb indokát a német és osztrák példák másolásában látja, amellyel sikerült Csemeginek — idézi szó szerint Wahlberget — megtörnie a nemzeti-politikai reakciót, mely Magyarországon a németiséggel szemben uralkodik. A magyar szerző „Ismét idegen toll” című cikkében elhárítja a dicséretet, mondván, a német sajtó üdvözlötte sosem hiányzott, ha modern, de a jogbiztonságot meg-ingató, feldúló intézmények léptek életbe hazánkban.³⁸

Az utókor ítélete árnyalta a külföldi szaktekintélyek dicsérő szavait. Balogh Jenő a külföldi szakférfiak véleményét később úgy összegezte, hogy azok a büntetőtörvénykönyvet „egyes részletekben, kisebb kérdésekben, előképeihez mérve, haladásnak” tekintették.³⁹

ZÁRSZÓ

A külföldi példák tanulmányozását és elemzését, az egyes intézmények hasonlóságának tényét a kodifikátorok sem tagadták, maga a miniszteri indoklás is hosszasan elemzi az európai országok jogrendszerében előforduló megoldásokat. Csemegi és Pauler, a mű haladó és modern szellemiségét — és persze saját álláspontjukat — többször támasztották alá idegen törvényi példákkal és külföldi szaktekintélyek emlegetésével.

Az alkotók védelmében meg kell jegyezni azt is, hogy büntető törvényhozásunk Szent Istvántól fogva a külföldi jogrendszerekből számos intézményt ültetett át, sok jogtételt recipiált.

Az 1843-as tervezet majd négy évtizeddel korábban született, az országgyűlési vitákban és a gyakorlatban soha próbára nem tett szabályai és közjogi alapjai, minden nagyságuk ellenére valóban sokszor meghaladtak voltak. Csemegi érvelését el kell fogadnunk azzal kapcsolatban, hogy a büntető törvényhozás nem hagyhatta figyelmen kívül a kiegészítési törvényekkel megváltozott állapotokat, amelyek a politikai deliktumok szabályozásában egyértelműen az új, amint láttuk elsősorban a német példák átvételére vezették az igazságügyvéreket.

A reformkor óta eltelt majd fél évszázad nemcsak hazánkban, de szerte a világban a büntetőjogi kodifikáció és a büntetőjog tudományának olyan fellendülését hozta, amelynek — inkább elméleti, mint gyakorlati — eredményeit egy modern jogalkotás sem nélkülözhetette. Csemegi és a közreműködők, az elsődlegesen német megoldások beépítésével egy jól kiértelt, nagy tekintéllyel bíró és több államban alkalmazott intézményrendszer elemeit vették át, a parlamenti többségük felhasználásával. Személyes ambícióikat követve, némely esetben a könnyebb utat választva, és az idegen normák

³⁷ Schierlinger Wahlberg elemzésével is foglalkozik, miközben a Mayer-féle munkát Dochow után ő is görcső alá vette. Azt aforizmaszerű elemzésnek tartja, amely inkább a törvény szerkesztéről és Általános részéről értekezik, mint a Különös rész tényállásairól.

³⁸ *Magyar Jogász*, III. évf., 43. szám, 1878. február 21.

³⁹ Balogh, 1900, 244.

bírói gyakorlatát kellő részletességgel nem értékelve helyezték az új kódexet az addigi sajátosan magyar, de sikertelen próbálkozások fölé.

A korabeli német jog- és államrendszer, a monarchikus, de polgári elemekkel átszőtt államberendezkedés, sőt történelmi fejlődés hasonlóságait mindenkinek el kellett ismernie, csakúgy, mint az igazságügy próbálkozásait az eltérő osztrák–magyar viszonyokra történő alakításra. Ennek fényében a recepció semmiképpen nem tekinthető hazardóri vállalkozásnak, idegen intézmények igazolatlan, erőszakolt átvételének, legfeljebb az utókor néhol felszínese dicsérteit, kell ezeknél a fejezeteknél a jövőben árnyaltabbá tennünk.

IRODALOM

- Balogh Jenő (1900): Büntetőtörvénykönyveink módosításához I., *Huszadik Század*, I. évf., 1900. november, 10. szám
- Csemegi Károly — A lap kommentárja Csemegi úri tanácselnöki kinevezéséhez, *Magyar Themis*, VIII. évf., 39. szám, 1878. szeptember 26.
- Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen* — Gesetzartikel V vom Jahre 1878., Aus dem ungarischen übersetzt von Dr. Gustav Steinbach, Herausgeben vom königl. Ungarischen Justizministerium, Budapest, 1878., Universitäts-Buchdruckerei
- Dochow, Adolf Mayer S. — Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen, Wien 1878. — Literarische Anzeigen 8., In: *Der Gerichtssaal — Zeitschrift für Strafrecht, Strafprozeß, gerichtliche Medizin, Gefängnißkunde und ausländische Literatur, herausgegeben von Dr. Friedrich Otto von Schwarze*. Verlag von Ferdinand Enke, 1878., Stuttgart, Band XXX., 238–240.
- Entwurf des ungarischen Strafgesetzbuches über Verbrechen und Vergehen. Regierungsentwurf nebst der von der Justizkommission des Abgeordnetenhauses beschlossenen Fassung*. Herausgegeben vom k. ung. Justizministerium, Budapest, 1877., Universitäts-Buchdruckerei
- Fayer László (1876): A jogkövetkezmények a magyar büntető-törvénykönyv javaslatában VI., *Magyar Themis*, VI. évf., 47. szám, 1876. november 9.
- Fayer László (1877a): Párhuzamok a magyar és az osztrák büntető-törvénykönyv javaslata közt, *Magyar Themis*, VII. évf., 38., 40. szám, 1877. szeptember 20., 1877. október 4.
- Fayer László (1877b): A magyar büntető-javaslat a törvényhozás előtt, *Magyar Themis*, VII. évf., 52. szám, 1877. december 27.
- Frydmann, Marcell (1878): *Systematisches Handbuch der Vertheidigung im Strafverfahren*. Unter Zugrundelegung des österreichischen und Berücksichtigung des fremden, insbesondere deutschen Strafprozeßrechtes, Wien
- Jellinek Arthur (1878) büntető-törvénykönyv, *Magyar Themis*, VIII. évf., 26. szám, 1878. június 27.
- Lów Tobiás (szerk.) (1880): *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye*, I. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság
- Mayer, Salomon (1878a): A Magyar büntető törvénykönyv javaslata, *Magyar Igazságügy*, 1878. IX. kötet, 1–29.
- Mayer, Salomon (1878b): *Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen*, Wien, Schierlinger, (1878): Wahlberg, Vergleichende Besprechung des ungarischen Strafgesetzentwurfes („Juristische Blätter“, 1878) S. Mayer, Das ungarische St. G. B. über Verbrechen und Vergehen, in seinen leitenden Grundsätzen dargestellt. (Wien, Manz, 1878.) — 11. Zur Literatur des ungarischen St. G. B.'s, *Der Gerichtssaal* 1878., Band XXX. 381–383.
- Schierlinger: Wahlberg, Vergleichende Besprechung des ungarischen Strafgesetzentwurfes („Juristische Blätter“, 1878.) S. Mayer, Das ungarische St.G.B. über Verbrechen und Vergehen, in seinen leitenden Grundsätzen dargestellt. (Wien, Manz, 1878.) — 11. Zur Literatur des ungarischen St. G. B.'s, *Der Gerichtssaal*, 1878., Band XXX. 381–383.
- Wahlberg, Wilhelm Emil (1878): Vergleichende Besprechung des ungarischen Strafgesetzentwurfes, *Juristische Blätter*, Wien.
- Werbőczy István (1897): *Hármaskönyve*, Franklin-Társulat, Budapest